

Conceptexamenprogramma's Maatschappijleer

Lars van der Bruggen
Luuk Kampman
Han Noordink

Conceptexamenprogramma's opgeleverd

Karakteristiek maatschappijleer

Doelstellingen *blijven*:

- Politieke en maatschappelijke geletterdheid
- Politiek en maatschappelijk oordeelsvermogen
- Vermogen tot politieke en maatschappelijke participatie

Aandacht voor **burgerschap**, *accenten*:

- Democratie en samenleving
- Aansluiting op kerndoelen burgerschap
- Gericht op kennis, maar ook op verantwoordelijkheid

Aandacht voor **digitale geletterdheid**, *accenten*:

- Betrouwbare en relevante informatie (i.t.t. mis- en desinformatie)
- Invloed van online/offline en platformmedia en technologische ontwikkelingen

Kerndoelen burgerschap (stavaza april 2025)

- Oefenplaats
- Diversiteit
- Democratische basiswaarden
- Maatschappelijke betrokkenheid
- Democratische betrokkenheid
- Maatschappelijke vraagstukken

Huidige examenprogramma's maatschappijleer

vmbo (alle leerwegen)	havo en vwo
1. Oriëntatie op leren en werken	1. Vaardigheden
2. Basisvaardigheden	
3. Leervaarigheden in het vak	
4. Cultuur en socialisatie	2. Rechtsstaat
5. Sociale verschillen	3. Parlementaire democratie
6. Macht en zeggenschap	4. Verzorgingsstaat
7. Beeldvorming en stereotypering	5. Pluriforme samenleving

Concept-raamwerk maatschappijleer

Gelijk voor **alle schoolsoorten en leerwegen**

Domein A: Vaardigheden

Domein B: Democratische waarden en grondrechten

Domein C: Sociale cohesie en sociale verschillen

Domein D: Politiek en macht

Domein E: Dilemma's en rechtvaardigheid

A Vaardigheden 5	B Democratische waarden en grondrechten 4	C Sociale cohesie en sociale verschillen 7	D Politiek en macht 7	E Dilemma's en rechtvaardigheid 6
1. Vakspecifieke informatie-, communicatie- en redeneervaardigheden	1. Democratische waarden, grondrechten en mensenrechten	1. Vraagstukken	1. Vraagstukken	1. Vraagstukken
2. Vakspecifieke benaderingswijze		2. <i>Cultuur, socialisatie en identiteit</i>	2. <i>Macht en politieke stelsels</i>	2. <i>Rechtsbescherming, rechtshandhaving en de weerbare democratische rechtsstaat</i>
3. Oriëntatie op studie en beroep		3. <i>Sociale cohesie, sociale ongelijkheid en de digitale samenleving</i>	3. <i>Werking van democratie en politiek</i>	3. <i>Welvaart, welzijn en dilemma's in internationaal perspectief</i>
		4. Sociaal handelen	4. Politiek handelen	4. Rechtvaardig handelen

De nieuwe eindtermen - *hoe zien ze eruit?*

- Doelzin

De leerling ...

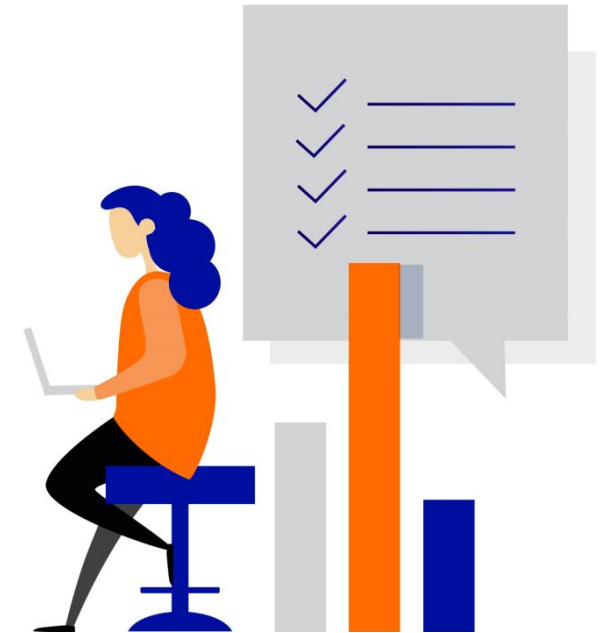
- Uitwerking

‘Het gaat hierbij om...’ (maximaal vijf punten)

- Voorbeelden

‘Te denken valt aan...’ (maximaal vijf voorbeelden)

Naast **beheersingsdoelen** ook **zogenaamde ervaringsdoelen**.

/ De nieuwe eindtermen - *voorbeeld*

Eindterm 12 De leerling legt uit wat **de rol van cultuur is in een samenleving**.

Het gaat hierbij om:

- vergelijken van culturen op basis van cultuurkenmerken en naar plaats en tijd
- onderscheiden van dominante culturen en subculturen
- uitleggen waarom culturen kunnen zorgen voor stabiliteit, identiteitsvorming en het reguleren van gedrag in de samenleving
- reflecteren op de betekenis die mensen geven aan hun (sub)cultuur en aan andere (sub)culturen

Te denken valt aan:

- cases analyseren waarin culturen door de tijd heen zijn veranderd
- bespreken van videocontent waarin verschillende subculturen met elkaar vergeleken worden
- onderzoeken welke waarden herkenbaar zijn in verschillende gebedshuizen
- gastles door iemand met een andere (sub)cultuur dan die van de leerlingen
- onderzoeken hoe culturele uitingen, zoals feestdagen en tradities, door de tijd heen veranderen

Vakspecifieke benaderingswijze 1/2

3. De leerling gebruikt de benaderingswijze van maatschappijleer **bij het redeneren** over maatschappelijke en politieke vraagstukken.

Het gaat hierbij om:

- **beredeneren** waarom een vraagstuk een maatschappelijk en politiek **vraagstuk** is
- **onderzoeken** van de context van het vraagstuk en daarbij **vakspecifieke begrippen** gebruiken
- **beredeneren** welke **waarden, belangen en machtsmiddelen** van betrokken **actoren** een rol spelen bij het vraagstuk
- **benoemen** vanuit welk **frame** de betrokken actoren het vraagstuk benaderen
- **verklaren** welke **oplossingsrichting** de voorkeur heeft van de betrokken actoren

Vakspecifieke benaderingswijze 2/2

4. De leerling gebruikt de benaderingswijze van maatschappijleer **om een oordeel te vormen** over maatschappelijke en politieke vraagstukken.

Het gaat hierbij om:

- **beschrijven** van gevolgen van, alternatieven voor en compromissen bij de gewenste oplossingen van betrokken actoren
- **analyseren** in welke mate de gewenste oplossingen overeenkomen met belangen en waarden van anderen en het algemeen belang
- **verkennen** van de eigen waarden en belangen in relatie tot het vraagstuk
- **onderzoeken** van mogelijkheden om een bijdrage te leveren aan oplossingsrichtingen binnen het vraagstuk
- **beargumenteren** waarom een bepaalde oplossingsrichting het meest wenselijk is

Democratische waarden en grondrechten

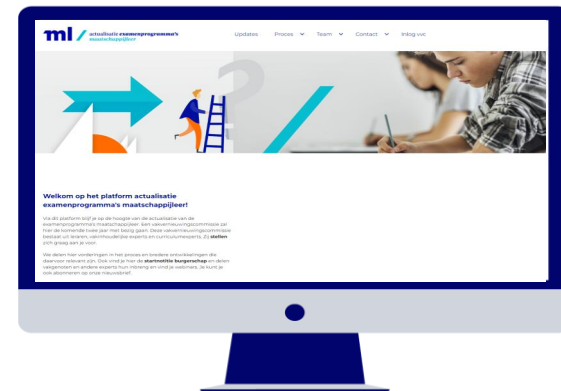
7. De leerling toont onderlinge relaties aan tussen **vrijheid, gelijkheid en solidariteit**.

Het gaat hierbij om:

- **benoemen** wat vrijheid, gelijkheid en solidariteit inhouden;
- uitleggen waarom vrijheid, gelijkheid en solidariteit **belangrijk** zijn **voor een samenleving en de democratische rechtsstaat**;
- uitleggen dat er **verschillende interpretaties** zijn van vrijheid, gelijkheid en solidariteit;
- aantonen hoe democratische waarden **zich tot elkaar en tot andere waarden verhouden**;
- aantonen van **spanningen** die tussen en binnen democratische waarden kunnen ontstaan.

Eindtermen digitale geletterdheid 1/2

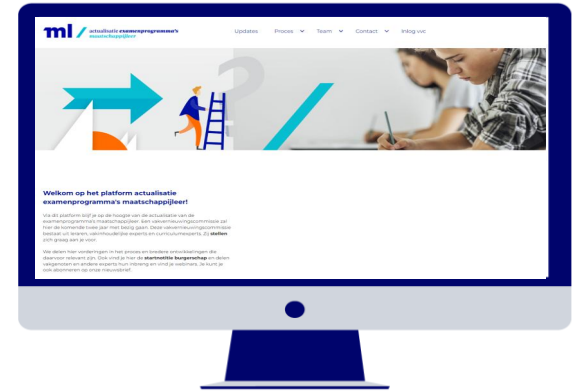

15. De leerling toont inzicht in de **invloed van media en technologisering op individu en samenleving**.

Het gaat hierbij om:

- uitleggen hoe **on- en offline media invloed** hebben op socialisatie en identiteitsvorming en op sociale cohesie en sociale ongelijkheid
- inventariseren van mogelijkheden en **risico's** van online omgevingen voor identiteitsontwikkeling en **privacy**
- beredeneren hoe **verdienmodellen** van media van invloed zijn op inhoud en vorm van berichtgeving
- uitleggen hoe **framing en selectie** van informatie van invloed zijn op berichtgeving en beeldvorming
- analyseren hoe **digitale technologie en artificiële intelligentie** sociale cohesie en sociale ongelijkheid beïnvloeden

Eindtermen digitale geletterdheid 2/2

21 De leerling toont inzicht in **de verhouding tussen media, publiek en politiek en de invloed van digitale technologie daarop.**

Het gaat hierbij om:

- inzicht tonen in hoe **medialogica** een rol speelt in de wijze waarop media, publiek en politiek zich tot elkaar verhouden
- uitleggen hoe en met welk doel publiek en politieke actoren **on- en offline media inzetten**
- aantonen hoe **framing, selectie, agendavorming en echokamers** van invloed zijn op politieke opvattingen en besluitvorming
- verklaren waarom **persvrijheid, pluriformiteit en toegankelijkheid van media** kenmerkend zijn voor een democratische rechtsstaat
- aantonen van de **invloed van platformmedia en digitale technologie** op politieke besluitvorming

Vraagstukken - 3 eindtermen

De leerling **onderzoekt** met behulp van de **vakspecifieke benaderingswijze**

(10) actuele vraagstukken, waarbij sociale cohesie en sociale verschillen een rol spelen.

(17) actuele vraagstukken, waarbij politiek en macht een rol spelen

(24) dilemma's waarbij rechtvaardigheid een rol speelt

Het gaat hierbij om:

- toepassen van de vakspecifieke informatie- en communicatievaardigheden
- toepassen van de redeneervaardigheden en vakspecifieke benaderingswijze
- oordeel geven over het vraagstuk
- (24) morele en ethische vragen stellen bij dilemma's over rechtvaardigheid

Naast beheersingsdoelen ook *ervaringsdoelen*

- *bijvoorbeeld: Politiek handelen*

23 De leerling **handelt in situaties waarin politieke invloed kan worden uitgeoefend** op besluitvorming, rekening houdend met de democratische waarden.

Het gaat hierbij om:

- **standpunten innemen** op basis van feiten, en het **respecteren van** andere opvattingen en ideeën
- **opkomen voor** zichzelf, anderen of het collectief belang met behulp van argumenten en pressiemiddelen
- **afwegen van** eigen interesses, waarden en belangen, die van anderen en het collectieve belang;
- **bijdragen aan** het vormgeven van compromissen en het creëren van draagvlak
- **reflecteren op** de effecten van het eigen handelen op de democratie, de omgeving en het welzijn anderen, en reflecteren op de mate waarin het handelen in overeenstemming is met de democratische waarden

Naast beheersingsdoelen ook ervaringsdoelen

- *bijvoorbeeld: Rechtvaardig handelen*

29. De leerling **handelt in situaties waarin onrechtvaardigheid wordt ervaren**, rekening houdend met de democratische waarden.

Het gaat hierbij om:

- **uitleggen** waarom een situatie als onrechtvaardig wordt ervaren
- **toelichten** hoe in de situatie sprake is van onvrijheid of ongelijkheid
- **beargumenteren** welke situatie rechtvaardiger zou zijn
- **opkomen voor rechtvaardigheid** door het ontwerpen en uitvoeren van een passende activiteit
- **reflecteren** op de effecten van het eigen handelen in situaties waarin onrechtvaardigheid wordt ervaren, en op de mate waarin het handelen overeenstemt met de democratische waarden

/ Fase van beproeven maatschappijleer: try-out

Nieuwe/vernieuwde inhoud; **burgerschap - digitale geletterdheid – benaderingswijze - ervaringsdoelen**

Generieke vragen: Bruikbaarheid, consistentie, effectiviteit, overladenheid, differentiatie

Schooljaar 2025-2026:

- periode 1: voorbereiden – surveys - pta
- periode 2: 'uitproberen' van nieuwe programma-elementen in de klas
- periode 3: 'uitproberen' van (andere) nieuwe programma-elementen
- periode 4: evaluaties, reflecties en conclusies

15 DUS-i geselecteerde scholen: Focusgroep van 30 leraren en 15 schoolleiders

Bespreek in groepjes: de nieuwe elementen

- uniforme vakspecifieke benaderingswijze
- domein B Democratische waarden/grondrechten
- digitale geletterdheid
- sociaal, politiek, rechtvaardig handelen
- domein E: dilemma's en rechtvaardigheid

In hoeverre vind je ze verrijkend voor ML en waarom?

In hoeverre is dit vernieuwende aspect haalbaar/werkbaar?

Wijze van afsluiting

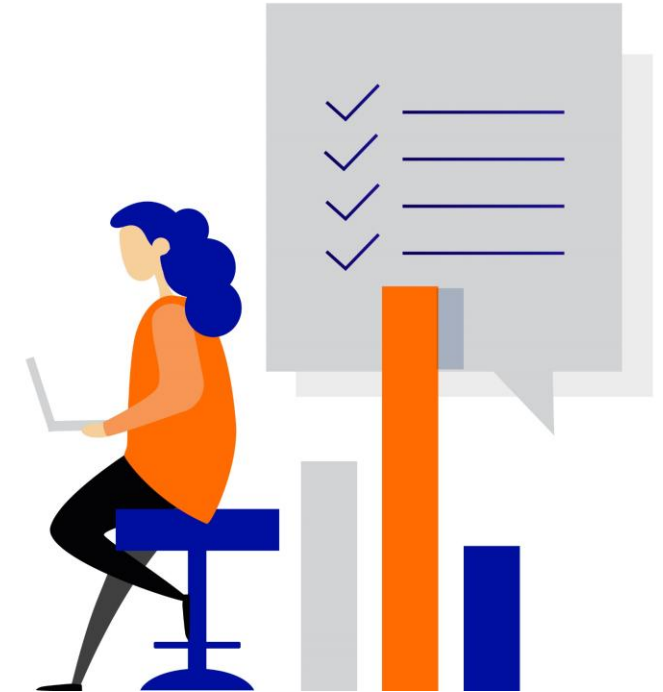
Op korte termijn:

afschaffing combinatiecijfer havo/vwo

Op langere termijn:

afsluiting met centraal examen

- waarbij recht wordt gedaan aan de aard en inhoud van het vak

Tijdpad / vervolg

- Schooljaar 2025/2026: fase van beproeven
- Vaststellen nieuwe examenprogramma: zomer 2026
- Beoogde landelijke invoering: augustus 2028
- Op termijn: (eventuele) invoering centraal examen

/ Actualisatie maatschappijkunde vmbo / maatschappijwetenschappen hv

- Vakvernieuwingscommissie (VVC) start per september 2025 (- zomer 2027)
- 11 leden: 4 experts/opleiders; 4 docenten maatschappijkunde vmbo, 3 docenten maatschappijwetenschappen, 2 curriculumexperts (SLO), 1 procesregisseur
- Maatschappijkunde sterk verouderd / maatschappijwetenschappen recent vernieuwd
- Vooronderzoek naar overlap tussen ML/MK/MAW
- Hoe brengen we maatschappijkunde en maatschappijwetenschappen meer in lijn?
- Kunnen we de doorstroomrelevantie van maatschappijkunde versterken?

Blijf op de hoogte

www.actualisatiemi.nl

Meld je aan voor de automatische updates

<https://www.actualisatie-examenprogrammas.nl/maatschappijleer/updates>

Blijf betrokken

**En mail ons
voor vragen, tips of als je lesideeën hebt**

l.kampman@slo.nl

h.noordink@slo.nl

l.vanderbruggen@slo.nl

